

ČESKÁ REPUBLIKA

NÁLEZ

Ústavního soudu

Jm é n e m r e p u b l i k y

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Zdeňka Kühna, soudce Milana Hulmáka a soudce zpravodaje Tomáše Langáška o ústavní stížnosti nezletilé stěžovatelky X. Y., zastoupené zákonnou zástupkyní Z. P., zastoupené JUDr. Marcelem Jurčagou, advokátem, sídlem Purkyňova 143/18, Vyškov, proti usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 5. prosince 2023 č. j. 8 To 349/2023-327 a rozsudku Okresního soudu v Blansku ze dne 27. září 2023 č. j. 14 T 108/2023-317 v rozsahu výroku, kterým byla stěžovatelka odkázána s uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních, za účasti **Krajského soudu v Brně a Okresního soudu v Blansku** jako účastníků řízení a **Krajského státního zastupitelství v Brně, Okresního státního zastupitelství v Blansku a J. S.**, jako vedlejších účastníků řízení, takto:

I. Usnesením Krajského soudu v Brně ze dne 5. prosince 2023 č. j. 8 To 349/2023-327 a rozsudkem Okresního soudu v Blansku ze dne 27. září 2023 č. j. 14 T 108/2023-317 v rozsahu výroku, kterým byla stěžovatelka odkázána s uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních, byla porušena základní práva stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí podle čl. 7 odst. 1 a na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 5. prosince 2023 č. j. 8 To 349/2023-327 a rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 27. září 2023 č. j. 14 T 108/2023-317 v rozsahu výroku, kterým byla stěžovatelka odkázána s uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních, se ruší.

Odůvodnění:

I.

Skutkové okolnosti posuzované věci a obsah napadených rozhodnutí

1. Okresní soud v Blansku uznal shora označeným rozsudkem vedlejšího účastníka vinného ze spáchání zločinu pohlavního zneužití podle § 187 odst. 1, odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, a přečinu ohrožování výchovy dítěte podle § 201 odst. 1 písm. a), odst. 3 písm. b) trestního zákoníku. Oběti těchto trestných činů byla nezletilá stěžovatelka (narozená v roce 2012), s jejíž matkou vedlejší účastník (pachatel) v době páchaní trestné činnosti žil.

2. Stěžovatelka v trestním řízení jako poškozená uplatnila nárok na náhradu nemajetkové újmy ve výši 200 000 Kč s úrokem z prodlení. Okresní soud ji však uvedeným rozsudkem odkázal s uplatněným nárokem na řízení ve věcech občanskoprávních, neboť nepředložila žádné listinné důkazy v podobě zpráv odborných lékařů či psychologa, ze kterých by bylo zřejmé, do jaké míry byl jednáním vedlejšího účastníka narušen její přirozený psychický a sexuální vývoj.

3. Stěžovatelčino odvolání proti tomuto rozhodnutí zamítl Krajský soud v Brně napadeným usnesením. Nezpochybil, že stěžovatelce byla způsobena nemajetková újma samotnou trestnou činností vedlejšího účastníka. Odkázal nicméně na výpověď stěžovatelčiny matky, která uvedla, že stěžovatelka je v pořádku, doma o událostech nechce mluvit, ještě jim nerozumí. Výslech na policii stěžovatelce vůbec neudělal dobře, plakala po něm a nechce se k tomu nijak vracet. Psychologickou pomoc pro stěžovatelku zatím nevyhledala, stěžovatelka má kamarádky, ve škole prospívá, chodí na kroužky a má spoustu zálib. Krajský soud proto přisvědčil okresnímu soudu, že stěžovatelka nepředložila listinné důkazy ohledně míry narušení svého psychického a sexuálního vývoje, přičemž nebylo v možnostech okresního soudu k této podstatné otázce provádět dokazování s ohledem na pochopitelnou obavu stěžovatelčiny matky z dalších výslechů či vyšetřování, při nichž by si stěžovatelka musela znovu vybavovat jednání, jehož se vůči ní pachatel dopouštěl.

II.

Argumentace stěžovatelky

4. Stěžovatelka v ústavní stížnosti namítá, že napadená rozhodnutí porušila její právo na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí dle čl. 7 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a právo na spravedlivý proces dle čl. 36 odst. 1 Listiny. Obecné soudy postupovaly v rozporu s judikaturou Ústavního soudu, na kterou stěžovatelka od počátku odkazovala. Duševní útrapy, které stěžovatelce způsobil pachatel, není třeba prokazovat lékařskými zprávami, neboť je způsobila samotná trestná činnost, což potvrzuje výpověď stěžovatelky v přípravném řízení i její matky v hlavním líčení a ostatně to v odůvodnění svého rozhodnutí uznal i krajský soud. Argument, že stěžovatelčina matka uvedla, že stěžovatelka je v pořádku, nemůže obstát, protože jde jednak o laické hodnocení a navíc by náhrada nemajetkové újmy neměla být přiznávána jen v návaznosti na duševní onemocnění. Obecné soudy si měly učinit úsudek o výši náhrady i bez lékařských zpráv. Stěžovatelka je navíc zvláště zranitelnou obětí.

III.

Vyjádření účastníků řízení

5. Krajský soud v Brně ve vyjádření k ústavní stížnosti jen odkázal na odůvodnění obou napadených rozhodnutí a navrhl ji zamítnout.

6. Okresní soud v Blansku má za to, že jeho rozhodnutí není v rozporu s judikaturou Ústavního soudu. Stěžovatelka neobjektivizovala odbornými zprávami, do jaké míry byl trestnou činností narušen její přirozený psychický a sexuální vývoj. Na těchto důvodech okresní soud setrvává, aniž by zpochybňoval, že trestná činnost stěžovatelce způsobila duševní útrapy.

7. Vedlejší účastníci se k ústavní stížnosti nevyjádřili.

IV.

Posouzení ústavní stížnosti

8. Stěžovatelka namítá porušení svého práva na nedotknutelnost osoby a soukromí zaručeného v čl. 7 odst. 1 Listiny. Garance nedotknutelnosti osoby spočívá v ochraně tělesné a duševní integrity člověka a zahrnuje i zdraví jednotlivce. Zásahem do tělesné a duševní integrity je způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, ale i pouhé způsobení bolesti (nález ze dne 9. července 2009 sp. zn. II. ÚS 2379/08, N 157/54 SbNU 33). Ustanovení čl. 7 odst. 1 Listiny garantuje rovněž nedotknutelnost soukromí. To je chráněno i dalšími ustanoveními Listiny (zejména čl. 10, 12 a 13). Z čelního umístění čl. 7 odst. 1 Listiny v rámci její systematiky i z toho, že garantuje právě „nedotknutelnost“ soukromí, pak vyplývá, že jeho účelem je poskytovat ochranu nejniternějším aspektům soukromého života jednotlivce (již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 3003/20).

9. Vznikne-li jednotlivci v důsledku zásahu do sféry chráněné čl. 7 odst. 1 Listiny újma, promítá se ochrana základního práva na nedotknutelnost osoby a jejího soukromí do nároku na náhradu této újmy. Jak Ústavní soud uvedl v nálezu ze dne 9. ledna 2014 sp. zn. III. ÚS 2253/13, N 3/72 SbNU 41, v náhradě jakékoli újmy, a to i újmy na zdraví, je zapotřebí vidět i jakési „pokračování“ práv. Tento přístup platí obecně pro náhradu újmy vzniklou porušením určitého práva, nikoli jen pro náhradu újmy na zdraví (shodně například i již citovaný nález sp. zn. II. ÚS 3003/20).

10. K právu na spravedlivý proces, jehož porušení se stěžovatelka rovněž dovolává, existuje bohatá judikatura Ústavního soudu. V kontextu projednávaného případu je třeba připomenout zejména povinnost soudů svá rozhodnutí řádně odůvodnit, která je jedním z klíčových prvků spravedlivého procesu chráněného čl. 36 Listiny (například nález ze dne 20. června 1995 sp. zn. III. ÚS 84/94, N 34/3 SbNU 257). Prostřednictvím odůvodnění seznamuje soud účastníky řízení s úvahami, které jej vedly k vydání rozhodnutí. Soud se musí vypořádat se všemi relevantními okolnostmi a uplatněnými tvrzeními či námitkami (například nález ze dne 23. března 2006 sp. zn. III. ÚS 525/01, N 70/40 SbNU 691). Rozhodnutí, které řádně odůvodnění postrádá, je nepřezkoumatelné a zpravidla porušuje právo účastníků řízení na soudní ochranu (například nález ze dne 6. března 1997 sp. zn. III. ÚS 271/96, N 24/7 SbNU 153, z poslední doby viz též například nález ze dne 3. dubna 2024 sp. zn. II. ÚS 237/24).

11. Ústavní soud se otázkou náhrady újmy způsobené trestnou činností v rámci tzv. adhezního řízení a půdorysu čl. 7 odst. 1 Listiny v minulosti zabýval již mnohokrát. Zdůraznil přitom povinnost státu vytvořit efektivní systém procesních institutů sloužících ke kompenzaci újmy způsobené trestnou činností. Uplatnění těchto institutů nelze hodnotit jen z pohledu soukromého zájmu poškozeného jednotlivce, neboť souvisí s veřejným zájmem na zjištění trestné činnosti a potrestání pachatele (náleze ze dne 19. února 2015 sp. zn. I. ÚS 1397/14, N 38/76 SbNU 515), nápravě způsobené újmy na základních právech poškozeného a na zajištění přiměřené ochrany oběti před opakováním trestné činnosti (náleze ze dne 28. února 2017 sp. zn. III. ÚS 2916/15, N 35/84 SbNU 401).

12. Trestním soudům bylo svěřeno rozhodování o adhezních nárocích poškozených právě proto, aby poškozený mohl dosáhnout uspokojení svých nároků již v trestním řízení a nemusel podstupovat rovněž řízení občanskoprávní, což může být spojeno s opětovným prožíváním nepříjemných či traumatizujících zážitků. Takové důsledky jsou nežádoucí především u zvláště zranitelných obětí (náleze ze dne 3. srpna 2021 sp. zn. II. ÚS 3003/20, N 137/07 SbNU 131). Při odkazování poškozených na řízení ve věcech občanskoprávních by trestní soudy měly mimo jiné zvážit, do jaké míry bude v rámci tohoto řízení naplněn účel ochrany obětí trestných činů. V rámci občanského soudního řízení totiž bude oběť nutně znovu konfrontována s pachatelem trestné činnosti, což může v konečném důsledku vést až k její rezignaci na další uplatňování práv (náleze ze dne 31. května 2024 sp. zn. II. ÚS 2099/23).

13. Odkazování poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávní tedy nelze nadužívat, neboť v takovém případě by institut uplatnění nároku na náhradu újmy v trestním řízení pozbyl smyslu (usnesení ze dne 1. prosince 2011 sp. zn. IV. ÚS 2177/11 citované v nálezu ze dne 26. června 2023 sp. zn. II. ÚS 297/22).

14. Ačkoli je tedy primárním účelem trestního řízení zjištění a potrestání pachatele, i adhezní výrok může zasáhnout do základních práv stran trestního řízení, a tedy i pro něj platí výše zmíněné požadavky na náležité odůvodnění vyplývající z čl. 36 odst. 1 Listiny (náleze ze dne 12. května 2020 sp. zn. IV. ÚS 3754/19, N 95/100 SbNU 130).

15. Ústavní soud zasahuje do rozhodnutí, kterým byl poškozený se svým nárokem na náhradu újmy odkázán na řízení ve věcech občanskoprávních, v případech, kdy pochybení trestních soudů již nelze napravit v občanskoprávním řízení, kdy je rozhodnutí o adhezním nároku zatíženo libovůlí či svévolí nebo je provedeno způsobem, který porušuje substantivní základní práva, nebo kdy je přiznaná náhrada nemajetkové újmy excesivně nízká (již citovaný náleze sp. zn. II. ÚS 3003/20). Z ústavněprávního hlediska je neakceptovatelné, pokud trestní soudy odkáží poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních za situace, kdy zjištěný skutkový stav umožňuje posoudit nárok na náhradu újmy (být jen zčásti) v adhezním řízení (již citovaný náleze sp. zn. II. ÚS 297/22).

16. V kontextu těchto východisek napadená rozhodnutí neobstojí.

17. Jak již bylo uvedeno v rekapitulační části nálezu, soudy odůvodnily odkázání stěžovatelky s nárokem na náhradu nemajetkové újmy do řízení ve věcech občanskoprávních primárně tím, že nepředložila lékařskou zprávu svědčící o míře narušení jejího psychického a sexuálního vývoje.

18. Ústavní soud však upozorňuje, že nemateriální újma způsobená trestnou činností nemusí nabývat pouze podoby újmy na zdraví (ve smyslu § 2958 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník). Sama stěžovatelka ve svých podáních zmiňovala prožité duševní útrapy (§ 2956 občanského zákoníku), tedy spíše netrvalou psychickou újmu vzniklou samotným pohlavním zneužíváním (srov. přiměřeně nálezy ze dne 27. června 2023 sp. zn. I. ÚS 1222/22, bod 33). Zatímco v případě psychické újmy na zdraví (například ve formě posttraumatické stresové poruchy) by bylo trvání na předložení lékařských zpráv (či obdobných důkazů) namístě, závěr o duševních útrapách lze učinit i na základě jiných okolností (například výpovědi poškozené, k tomu přiměřeně viz již citovaný nálezy II. ÚS 297/22). A i kdyby zásah do práv stěžovatelky nedosáhl intenzity duševních útrap, stále jí občanský zákoník v nejobecnější rovině přiznává právo na náhradu újmy na jejích přirozených právech (§ 2956). Ústavní soud přitom již v jiném případě shledal, že zásah do osobnostních práv poškozeného je imanentní prokázané trestné činnosti (výše citované nálezy II. ÚS 297/22, bod 31, či I. ÚS 1222/22, bod 33). Takový závěr přichází v úvahu i v tomto případě. Ze spisu totiž vyplývá, že stěžovatelka byla několikrát pohlavně zneužita ve věku mezi sedmi a deseti lety tehdejším partnerem své matky, k němuž měla blízký vztah (dokonce jej oslovovala „tati“). Takové jednání z povahy věci způsobuje újmu na přirozených právech oběti (i když třeba v konkrétním případě nikoli v intenzitě narušení zdravého duševního či sexuálního vývoje), kterou je třeba nahradit.

19. Ostatně i krajský soud uznával dopady trestné činnosti na stěžovatelku, neboť argumentoval tím, že by další dokazování ohledně způsobené újmy pro ni bylo nepříjemné, protože by si musela prožité události znovu vybavovat. Sice lze chápat, že krajský soud chtěl stěžovatelku tohoto nepříjemného zážitku ušetřit, avšak není možné pominout, že v důsledku nepřiznání náhrady újmy v adhezním řízení by se jí stěžovatelka musela domáhat v rámci občanskoprávního řízení, v němž by měla mnohem slabší procesní postavení a musela by celé dokazování (na rozdíl od trestního řízení, ve kterém soudy mohly vycházet a také vycházely z její výpovědi z přípravného řízení a již provedly i jiné důkazy v souvislosti s rozhodováním o vině a trestu) absolvovat znovu. Rozhodnutí trestních soudů tedy jde proti smyslu a účelu rozhodování o nároku poškozeného v adhezním řízení, jak je vymezila výše citovaná judikatura – stěžovatelka by buď musela znovu podstupovat nepříjemné zážitky, nebo by se musela svého nároku na náhradu újmy vzdát (upustit od jeho dalšího uplatňování v občanském soudním řízení).

20. Krajský soud v odůvodnění svého usnesení uváděl i další části výpovědi stěžovatelčiny matky – že je stěžovatelka v pořádku, nemá žádné problémy ve škole ani v kolektivu, o prožitých událostech nechce mluvit a ještě jim nerozumí. Není však zřejmé, co z těchto okolností dovozoval pro své rozhodnutí. Hodnocení stěžovatelčina stavu ze strany její matky lze vzít v úvahu, avšak samo o sobě nevyklučuje závěr o negativních dopadech trestné činnosti pachatele na stěžovatelku, které ostatně uznával i krajský soud. Ústavní soud připomíná, že dětem nelze přiznávat nižší náhrady nemajetkové újmy (či jim je nepřiznávat vůbec) s odůvodněním, že pro svůj věk ještě nejsou schopny zcela chápat zásahy do svých práv; takový postup by porušil zásadu rovnosti v právech (již citovaný nálezy sp. zn. II. ÚS 3003/20, který v tomto ohledu odkazuje na nálezy ze dne 1. srpna 2016 sp. zn. II. ÚS 19/16, N 140/82 SbNU 243, a ze dne 12. července 2017 sp. zn. I. ÚS 1737/16, N 124/86 SbNU 109; shodně též nálezy ze dne 7. března 2022 sp. zn. IV. ÚS 2620/21).

**V.
Závěr**

21. Ústavní soud tedy shledal, že obecné soudy odůvodnily rozhodnutí o odkázání stěžovatelky s nárokem na náhradu nemateriální újmy na řízení ve věcech občanskoprávních způsobem, který z ústavněprávního hlediska neobstojí. Z jejich rozhodnutí totiž vyplývá, že by o náhradě újmy rozhodly pouze za předpokladu, že by dosáhla intenzity narušení psychického či sexuálního vývoje stěžovatelky a byla prokázána lékařskými zprávami, což je však příliš úzké pojetí, které z dosahu adhezního řízení bezdůvodně vylučuje řadu případů, kdy je určitá (byť třeba méně závažná) újma na přirozených právech poškozeného zřejmá již z povahy spáchané trestné činnosti.

22. Obecné soudy tedy porušily právo stěžovatelky na nedotknutelnost osoby a soukromí podle čl. 7 odst. 1 Listiny, jakož i právo na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

23. Ústavní soud proto vyhověl ústavní stížnosti [§ 82 odst. 2 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu] a zrušil napadené usnesení Krajského soudu v Brně i rozsudek Okresního soudu v Blansku v rozsahu výroku, kterým se stěžovatelka odkázala s uplatněným nárokem na náhradu nemajetkové újmy na řízení ve věcech občanskoprávních [§ 83 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu]. Rozhodl tak mimo ústní jednání, neboť od něj neočekával další objasnění věci (§ 44 zákona o Ústavním soudu).

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 24. července 2024

Zdeněk Kühn
předseda senátu